

- 1 – Maloruštinou je myšlena ukrajinština.
- 2 – Zřejmě míněn projev z 12. října 1930. Viz MASARYK, T. G. *Cesta demokracie IV.* Praha 1997, s. 184–186.
- 3 – Míňna práce: PRAŽÁK, Albert. *Češi a Slovinci. Literárně-historické poznámky k česko-slovenskému poměru.* Praha 1929.
- 4 – Joseph Étienne Frédéric Mistral (1830–1914), francouzský básník a spisovatel píšící v okcitanštině, nositel Nobelovy ceny za literaturu za rok 1904. Svou báseň *Mirèio* (1859) psanou v okcitanštině sám přeložil do francouzštiny pod názvem *Mireille*.
- 5 – Francouzský hudební skladatel Charles Gounoud (1818–1893) složil na základě Mistralovy básně stejnojmennou operu *Mireille*.
- 6 – Tato revue nevznikla, ale uvedený směr do značné míry propagovala revue *Bratislava*.
- 7 – Josef Zubatý – český indolog, překladatel indické literatury, bohemista, rektor Karlovy univerzity (1919/1920); pravděpodobně se jedná o článek: ZUBATÝ, Josef. *České sloveso.* Praha 1921. 124 s.
- 8 – Bohuslav Tomsa (1888–1977), právní filozof, v letech 1933/1934 rektor Právnické fakulty Univerzity Komenského v Bratislavě. Míňen je zřejmě jeho článek: TOMSA, Bohuslav. *Národ a československá otázka. Průdy* (9) 1925, č. 6, s. 317–324.
- 9 – Flora Kleinschnitzová (1891–1946), literární historička, knihovnice a překladatelka; pravděpodobně se jedná o práci: KLEINSCHNITZ, Flora. *Die slowakische Schriftsprache.* Prag 1930.
- 10 – Dr. Emil Walter (1890–1964), český diplomat a překladatel ze skandinávských jazyků; zabýval se vztahy mezi skandinávskými jazyky. Není jasné, o který článek jde.

V. Chaloupecký T. G. Masarykovi
Bratislava, 12. ledna 1931

/204

V Bratislavě dne 12. ledna 1931.

Pane prezidente!

Děkuji Vám srdečně za Váš obšírný dopis a vlastně celou studii o slovenské otázce, kterým jste mne poctil a vyznamenal.¹ Především však prosím Vás, abyste mi nezazlil, že teprve dnes naň odpovídám. Hlavní a nejdůležitější příčinou tohoto pozdržení byl Váš námět na konci listu, kde naznačujete potřebu česko-slovenské revue, která by propagovala znalost Slovenska na Slovensku a v Čechách. Věc tak důležitá vyžaduje přirozeně uvážení. A také jsem se chtěl v té věci již trochu informovati a poraditi se svými přáteli, abych Vám mohl sdělití pak nejenom názor svůj, ale snad i budoucích spolupracovníků. Přišly však Vánoce, kdy bratislavská univerzita stala se, jako obyčejně o prázdninách, polo neosídlenou výspou, kde dosti těžko je přijít s lidmi do potřebného kontaktu. Proto odpovídám aspoň za sebe.

(Píšu na stroji a prosím Vás, abyste si to nevykládal za nevážnost; prostě proto, aby se Vám to lépe četlo. Píšu přirozeně vlastnoručně).

Píšu s přímou a mužnou otevřeností, protože vím, že se Slovenskem cítíte a máte pochopení pro jeho bolesti a potřeby, jako snad nikdo druhý. Doufám také, že mi věříte, že i moje slova, byť i kriticky někde až do tvrdosti zaostřená, jsou vždy a všade míněna jen v dobrém smyslu.

S Vaším názorem na slovenskou otázku souhlasím téměř bez výhrady, i když snad z některých zásad vyvozoval bych poněkud jiné konsekvence. (Píši-li „souhlasím“, prosím, abyste mi neměl za zlé toto v své stručnosti ne dosti uctivé vyjadřování; jde mi při tom přirozeně toliko o to, abych Vám o jistých otázkách projevil svůj názor, a nikoli abych k Vaším slovům připojoval projev souhlasu, nebo nesouhlasu).

Souhlasím tedy s Vámi především v tom, že Slovensko potřebujeme. Je to naší mravní i národní povinností starati se o ně. Ale i náš zájem. Kdyby ani nebylo jiného, Váš argument, že už dnes, abych tak řekl statisticky, jsme v našem státě silnější, musí přesvědčit každého. Máte zajisté pravdu: kdyby ta naše republika nebyla československou, byla by asi pravděpodobně státem česko-německým. Slovensku děkujeme za to, že tomu tak není a nebude. V tom už dnes je pro nás politicky velká výhoda. Nesmíme zapomínat na to, že náš historický vývoj byl v jistých dobách dosti nepříznivý, tak že nedovedli jsme v kritických staletích (XIII. a XIV.) osaditi svým elementem pohraniční kraje někdy širokých pomezí; tak se stalo, že politická mapa našeho státu, která přimyká se na větším díle k hranicím přirozeným, se s mapou národnostní dosti nekryje. Tak je tomu v Čechách, na Moravě i na Slovensku. A není skoro myslitelné, že by se tyto poměry podstatněji časem změnily. Sejdou-li se dnes čtyři českoslovenští občané, je z nich průměrně vždy jeden Němec nebo Maďar. Nevím, podaří-li se tento poměr uvědoměním vrstev národně ještě chabých, zejména však větším přírůstkem Slováků hojnější jejich plodností pozměniti na 4:1. I v tom je pro nás výhoda.

Máme-li však náš stát udržet nejenom v době, kdy slunéčko nám příznivě svítí, ale i v době politických krisí mezinárodních, s nimiž vždy z opatrnosti musíme počítati, nestačí pouze statistická většina česko-slovenská, ale je zajisté potřebí československé národní jednoty. Tak jako nikomu nenapadlo děliti poražené Německo, musíme mysliti i na to, abychom se udrželi, jako národ a celek, i v případě naší porážky. Před tímto cílem musí pak drobné naše sentimentálnosti ustoupiti do pozadí.

Mám dojem, že se někdy v jistém smyslu tomuto cíli spíše vzdalujeme, než abychom se k němu přibližovali, jak jsme chtěli, a jak chtít musíme. Pozoruji však, že od jisté doby prožíváme skoro nový rozkol, a to nejenom formální, jazykový, ale v myšlení a citění. Pozoruji nejenom odvrácení se Slováků od československé jednoty, ale i jistý odklon Čechů od Slovenska. Čeští lidé formulují si to asi takto: my jsme již svou povinnost vykonali: zachránili jsme Slováky od maďarizace, a nyní ať si už pomůžou Slováci sami. Je to ovšem mylný, nesprávný a příliš pohodlný názor. My jsme ještě svou povinnost nevykonali. Ba někdy jde se ještě dále. Převratem a poměry, které převrat přinesl, na tisíce českých rodin přišlo do přímého vztahu se Slovenskem. A ti většinou neodnesli si na Slovensko vzpomínky zvláště příjemné. Dnes se poměry značně zlepšily. Kdyby však před nedávnem došlo např. k válečnému konfliktu mezi námi a Maďary, měl jsem obavy, že by tato válka v českých rodinách, které mají své zkušenosti se Slovenskem, nebyla zvláště populární. Slyšel jsem z úst českých matek přímo vlastizrádné výroky: já měla bych si dát své dítě zabít, aby se tu pak zase nějaký takový Hlinka, Sivák, Juriga, Hodža atd. mohl roztahovat? Budeme se ulejšvat ještě více, než za Rakouska! Apod. Ale slychávám české pochybnosti z vážných stran i v jiném směru: že investujeme do Slovenska mravní i hmotný kapitál,

a až to tu všechno zařídíme, že Slováci se od nás odtrhnou, asi tak, jako Norsko od Švédska.² Tito čeští pesimisté jsou zajisté stejně nebezpeční jako slovenští separatisté. Rozdíl je snad toliko v tom, co tito činí z nerozumu, oni z promyšlení. Důsledkem pak tohoto jejich stanoviska je opět ono velmi pohodlné: nechte Slováky, ať si dělají, co chtějí, a pamatujte více na sebe. (Tato doložka se však zpravidla zamlčuje!) Jsou na Slovensku, ale i v Praze, velmi oblíbení, ba nejednou jsou nám, kteří chceme Slovensko předělávat a přetvářet, stavěni za vzor snášenlivosti a vlivné laskavosti.

Ptám se občas svých přátel, kteří mají více styku se širokými vrstvami slovenského lidu, jak by to asi dopadlo, kdyby dnes došlo na Slovensku k plebiscitu. Zpravidla dostává se mi odpovědi, že výsledek by byl ještě nejistý. Jsou tu dosud celé okresy, které věří v návrat Maďarů.³ Mezi Slováky totiž, neboť v lidových vrstvách maďarských je toto přesvědčení skoro všeobecné. I když snad nepodařilo by se získati většinu, která by byla pro návrat k Maďarsku, pro československý stát by se většina také asi nenašla. Nejpopulárnější by prý bylo asi heslo slovenské samostatnosti, tj. politický nonsens.

Získali jsme Slovensko revolucí, která vnitřně nebyla dostatečně připravena. Ani u nás v Čechách, tím méně na Slovensku. A každá revoluce, která vnitřně nevyzrála, má-li se udržet, potřebuje pak jistou dobu pevné vlády, ba někdy skoro absolutismu, potřebuje času, kdy bylo by možno dodatečnou výchovou, ano převýchovou, jak říkáte, dohoniti to, co v minulosti bylo zanedbáno. To znamená aspoň dvě tři generace. Nesmíme proto zapomínat na to, že my Slovensko teprve dobýváme, i když nám už patří. A nemáme, myslím, času nazbyt! Je tedy vlastně jen logickým zjevem, že většina Slovenska je skoro stále v opozici a tvoří ovládanou menšinu, které se vnucuje vůle většiny. Je to jistě věc dosti nepřijemná, ale co dělat. Potěšitelné je, že přece jen každým rokem získáváme. Aspoň jako stát i když nikoli, jako národ. Každým rokem přibývá na tisíce těch, kteří svojí existencí jsou spjati s osudy našeho státu a pro něž každá změna by znamenala osobní riziko. A každým rokem přibývá na tisíce těch, kteří svojí výchovou odcizili se již maďarské kultuře, i když snad ještě nepochopili smysl a význam naší vlastní vzdělanosti. A každým rokem odumírá těch, kteří vyrostli v kulturním a politickém hungarismu.

Příčin, proč nepodařilo se nám na Slovensku dosud pevně zakotviti, je zajisté více, daných dávnou i nedávnou minulostí. Jedna z hlavních je však po mém soudu v naší ideové, řekl bych filozofické nepřipravenosti nejen pro státní samostatnost, ale i pro státní a národní život se Slovenskem. A ovšem nejen na Slovensku, ale také v Čechách a na Moravě. Nemáme programu, vedení a nejednou pak tápeme: A ubohé Slovensko je pak někdy i obětí našich experimentů, jako tomu bylo např. ve správě. Ale stejně je tomu i v politice školské, církevní, zvláště pak v politice hospodářské. Chybovali jsme. Pochopitelně ten program a filozofie nedá se najít naráz, tím méně vstřípiti jej širokým vrstvám ve smyslu demokracie. Ale být musí, abychom aspoň věděli, co chceme.

Za takových okolností mohlo se pak dařiti cílevědomé akci Tukově, řízené pešťskou politikou. Je dnes odstraněn.⁴ Všady cítíme ulehčení. Oddychli jsme si, ba jsme skoro ochotni věřiti, že nastává trvalý obrat k lepšímu. Leč nesmíme zavíratí oči před faktem, že tento zápas o Slovensko jsme prohráli. Uznávají to i někteří rozumní Slováci. Tuka dovedl velmi obratně využívatí naší liberality a slovenského klerikalismu a šovinismu.

A získal nejen Hlinku, ale bohužel i Martin. A právě v tomto spojení byl jeho úspěch. Martin politicky neznamená dnes vlastně nic. V ohledu mravním a národním zůstává však stále ještě jednou z nejdůležitějších složek slovenského života. Martin vlastně jen kryl a legitimoval ludácké „vlastenectví“. Ba řekl bych dokonce, že nikdo neprokázal Tukovi lepších služeb, než právě naivní Martinčané, kteří antikvovaná hesla o slovenské soběstačnosti v beletrii, dali si Tukou přeložit do politiky a veřejného života a akceptovali Maďary podstrčenou devizu: Slovensko Slovákům! Stačíme si! To jest: Češi pryč! Byl to ovšem zase jen ten bílý kůň z historické pověsti, pomocí něhož (nevím kolikrát už!) Maďari Slováky ošidili: Heslo znělo: za boha a národ! a pracovalo se pro uherského krále. Rád věřím, že ani Škultéty, ani Rázus, ba ani Hlinka neměli vlastně nic společného s Tukovou věcí. Ve skutečnosti však jeho politiku po léta podporovali a patronizovali. Tu také nejde naprosto o aktivní početnost nějaké té domobrany, ale zejména o rozvrat ve veřejném mínění, o tu filozofickou a mravní podporu Tuky. Jistě ve své dobromyslnosti nejsou si vědomi toho, k čemu a jak byli zneužiti. Ale stalo se. Výsledek byl pak ten, že před nějakými třemi čtyřmi léty snad všichni Slováci mysleli a cítili tukovsky. Někteří na 100 %, jiní snad jen na 50 %, nebo i méně, ale nějaký ten bacil zachytil se skoro všude, i u těch, kteří proti němu bojovali. Divím se ostatně, že ani Tukův proces neotevřel Slovákům zcela oči, a že nepochopili, oč se jedná.⁵ Mohli si přece uvědomit, že štít, který byl dobrý Tukovi, není nejlepší ochranou Slovenska, i že heslo autonomie a soběstačnosti, za které se bil Tuka, je jeho procesem dosti kompromitováno. I s tím vypjatým slovenským nacionalismem!

Tak prvá etapa maďarského nástupu na Slovensko skončila se pro Maďary úspěšně. Podařilo se skutečně zvůčnými hesly o slovenském národu a jeho suverenitě, o slovenštině a uznání jejího prvenství, o českém kacířství a ničemnosti atd., atd. vyvolati nespokojenost v slovenských myslích a s celkovým stavem Slovenska, tak že nebylo v té době snad Slovák, který by se nebyl cítil odstrčeným a ukřivděným. A v tomto systematickém otravování slovenských myslí byla větší vina Tukova (ale i jeho podporovatelů!), než v té Koltschitzkygasse!⁶ Dnes se již poměry valně zlepšily. Leč zůstalo přece jen dosti jedu v slovenských žilách, abychom se mohli domnívati, že ráznou operací slovenský organismus byl zcela vyléčen. Zůstala zejména nedůvěra Slováků k Čechům a Čechů ke Slovákům. Ty doklady a příklady spáchaných a utrpených křivd z jedné i druhé strany se zpravidla generalizují. Podobných věcí našlo by se asi všude. To, co by se jinde nenašlo, je ono zpolitizování přirozených lidských slabostí a křehkostí. Neprovinil se pan X. nebo Y., ale Češi.

Za takovýchto okolností stávala se a stala se situace českých lidí na Slovensku skutečně velmi neutěšenou. Tím spíše, že ani v domovině neměli dostatečné opory, když z velmi směrodatných kruhů se jim vzkazovalo: jste obětováni! Nedá se nic dělat! Smiřte se s tím! A přece jen převážnou měrou zůstali věrni v tomto náporu cizoty a klerikální reakce myšlénce státní a národní jednoty, demokracie a svobody; mnozí ovšem skleslí, otrávení a s touhou dostat se co nejdříve ze Slovenska. Jsem dalek toho, abych chtěl zakrývati a omlouvati chyby, kterých se čeští lidé na Slovensku v jednotlivých případech dopustili. Naopak, viním je často více, než kdo jiný, a jsem si také vědom toho, že na ně nikoli v poslední míře padá zodpovědnost za to, co se na Slovensku děje. Viním jejich často až

rakouskou poddajnost, ba snad až servilnost, která fatalisticky slouží věci, i když o jejím dobru není přesvědčena. Viním to jejich rakušácké pokrytectví a nedostatek sebevědomí, které navenek tváří se loajálně a v srdci protestuje. Na druhé straně mám s nimi soucit. A to nejen jako s krajany. Zdá se mi totiž, že nikomu snad nepřinesla svoboda a republika – nehledě snad k jistým výhodám hmotným v jednotlivých případech – méně, než právě Čechům na Slovensku. Prodloužila jim na léta službu v poli a v etapě. A bez té školy z Rakouska a z vojny, snad by tu ani nevydrželi. Jsou tu však tak jako za Rakouska druhořadým elementem. Tak jako za Rakouska na prvním místě vždy přišli Němci, tak také na Slovensku dojde na Čecha až teprve v druhé řadě, když není Slovák. A to není snad přehmat v jednotlivých případech, to je systém. Chápu plně a rozumím, že se na Slovensku nedá věčně vládnout pomocí českých pretoriánů a četníků, a že je v našem zájmu, aby Slováci sami přejímali úřady a s nimi zodpovědnost. Leč tu by snad stačilo, ať se jedná o školníka, nebo pana radu, věcné odůvodnění, lepší znalost místních poměrů a nikoli rozdíl Slovák – Čech, indigena a příšelec. Tak nějak velmi se hodnotilo, mohl-li někdo řádně prokázat příslušnost k uherskému království! Neboť takto feudálně, nikoli jazykovou znalostí, se prokazovalo politické slovenství, ale i prvenství. Ba ani toho, po čem prostý český člověk, vychovaný v nacionalismu, nejvíce toužil: jazykové svobody a možnosti vyžít se v svém jazyku se mu nedostalo a stále se mu jen přikazovalo, kdy smí a nesmí psát a mluvit po česku. Pochopitelně nejde tu o češtinu – slovenštinu, která přece je i Čechům naším a národním jazykem, ale o to uplatňování pánů a podřízených. Neboť dnes staré heslo: za tu naši slovenštinu zní spíše: za tu naši slovenskou panštinu!

Slovenský problém, jak jste nejednou vyzdvihl, není zajisté pouze problém jazykový, byť jazyková otázka jako symbol slovenských snah nejrozmanitějšího rázu vystupuje zpravidla hodně do popředí. Jsou tu zajisté důležitější a vážnější otázky, než je otázka jednoty spisovného jazyka, ač i tato je slovenskou otázkou. Kladl bych však větší důraz na otázky mravní i hospodářské, a ovšem i politické. Leč i jazyková otázka potřebuje programu, usměrnění, stejně jako otázka jednoho, či dvou národů. Souhlasím s Vámi plně v tom, že i na slovenskou složku jazykové otázky dlužno se dívat více ze stanoviska světového a stále se ohlížeti a srovnávat, jak je jinde a jak je u nás. V tom ovšem narážíme právě na Slovensku na největší potíže. Tu přijímají se s radostí argumenty, které zčásti snad mluví pro slovenské zvláštnosti, ale pomíjejí se důvody, které mluví proti nim. Mám nejednou dojem, jako by tu šlo [o] disputaci teologů, kterým i dábľův argument je dobrý, jen když ho mohou využít pro své cíle. Srovnávat myslím pak nejenom čistě odbornicky, ale i politicky.

Kdybychom byli na nějakém od světa odloučeném ostrově, co by na tom konečně záleželo, kdyby se u nás mluvilo o dvou národech, o dvou jazycích. Ta věc vypadá však už zcela jinak, když politicky se přeloží do němčiny, francouzštiny, anebo dokonce do angličtiny. Němci, Francouzi, Angličané nemyslí přirozeně v našich lokálních představách, ale v svých vlastních, a řekne-li se po anglicku jazyk, národ, vidí pak v slovenštině, neb v pojmu slovenský národ, něco naprosto jiného, než co to ve skutečnosti je. Ovšem v náš neprospěch. Poukazujete na řadu analogií. Na literární a jazykové rozrůznění Němců, na provensálštinu atd. Kdyby slovenské snahy neměly skutečně jiných aspirací, nebylo by zajisté proti nim námitek. Není přece naším ideálem nějaká prušácká uniformita.

A vlastně naším cílem není nic jiného, než aby se po stránce jazykové a národní poměry přetvořily tak, jako je tomu v Německu, ve Francii, a Anglii apod. Píší však ve Skotsku skotštinou? Je slovenština toliko jakousi slovenskou provensálštinou? Každý obyvatel jižní Francie je přece v první řadě Francouz, úřady, školy, literární jazyk mimo některých zvláštností v beletrii je přece francouzština. Napadlo snad našemu Denisovi – ač Francouzi počítají historii k beletrii – psáti provensálsky? Podobně je pak i v Německu a ve světě anglosaském. Evropa zná příklady dvou národů s jedním jazykem, avšak opak je skoro jen naší výjimkou. Slovenština není již dialektem. Je to spisovný jazyk stejně jako čeština se všemi znaky umělosti, ovšem méně dokonalý. Zejména svojí dogmaticností a svojí konzervativností. Na Slovensku nechtějí stále pochopit, že i jazyk se vyvíjí a mění podle potřeby doby, tak jako kroj, a přizpůsobuje se poměrům a účelnosti. Ostatně nejsme už v době obrozenské a jazyk přestává býti jediným znakem naší svéráznosti. Jestliže bylo možno v Uhrách z důvodů ne dosti rozumných upustiti od tradiční češtiny, proč by nebylo možno v Československu pomýšleti na usměrnění slovenštiny ve smyslu jednoty? Nejde mi, jak jsem již naznačil, o gramatiku a její subtility. Slovník, a to zejména slovník kulturní, slovník abstraktních a vědeckých pojmů, to je věc, kde bych žádal v zájmu srozumitelnosti na větším díle recepce češtiny, aby se už jednou stal konec tomu nesmyslnému novotaření. Zkrátka nejíti v literární odluce dále, než šel vývoj v XIX. století. O básně a romány se mi skoro vůbec nejedná. Beletristé, pokud za něco stojí, jsou zpravidla nadáni dostatečným smyslem tvůrčím, kteří tak jako tak nedají se spoutati jazykovou šablonou. Ale vedle nich je tu široká obec neliterátů, kteří také píší, a ti již té jazykové šablony potřebují více. Pro toho, kdo si chce učiniti pojem o spisovné slovenštině, nestačí číst Lukáčovy básně, nebo Škultétyho vědeckou prózu. Ale viděti ty rozmanité vyhlášky úřadů, slyšeti, jak se mluví u soudů atd. Měl jsem nedávno v rukou stenografický protokol Tukova procesu a hrůzou jsem přímo trnul nad tou výrazovou a jazykovou nekulturností. Bylo-li zapotřebí slovenštiny proti maďarizačnímu náporu (sám, podle výsledků soudě, pochyboval bych o správnosti této teze!) dnes jí již zapotřebí není. Připouštím, že slovenština neměla snad těch zhoubných následků, kterých se obávali Šafařík, Kollár nebo Palacký. Přinesla však literární odluka Slovensku z hlediska celkového vývoje více škody, nebo užitku? Jistě asi většinou shodneme se v tom, že to byl omyl, byť snad bez všech těch následků, kterých se obávali nejpřednější naši buditelé. Zůstávají-li pak i nadále Slovinci při těch svých některých jazykových nuancích (o nic jiného tu ve skutečnosti nejde!), protože jim je slovenština milá a má pro ně jisté pretium affectionis,^a budiž, ale necht' snažejí se upravit ideologicky i prakticky tento svůj idiom tak, aby nám nebyl na překážku ani politicky, ani závadou v kulturním vývoji a pokroku. Slovenština však, tak jak dnes vypadá, touto překážkou a touto závadou je.

Leč slovenština – to dobře napsal, či spíše prozradil v své knize o rozkolu Hodža – je především politicum, a to politicum hungaricum.^b A slovenština zůstává – ne sice každá a všady – politicum hungaricum i dodnes. Slovenština bdí nad tím, aby svatoštěpánská hranice mezi Moravou zůstala co nejvíce uchována, slovenština byla plástíkem, kterým se měly kryti i nekalé rejdy Tukovy, slovenština je štítem, který má chrániti Hlinkovo reakcionářství, slovenština je pečlivou ochránkyní vši prostřednosti, za kterou se schovávají

ti minores gentium,^c když bojí se soutěžení, ať v literatuře, ve vědě, v politice i praktickém životě, ano když Hodža potřebuje alarmovati „národ“ pro své ambice, nerozpakuje se vši okázalostí hlásati: za tu naši slovenčinu! A nevím ani, co všechno má ta ubohá slovenština kryti a chrániti. Bylo by ovšem hříchem a křivdou viniti pro to všechno slovenštinu. V politickém smyslu je přece jenom symptomem, nikoli příčinou všech těchto nesnází. A kdyby se nějakému čaroději podařilo přes noc slovenštinu odstraniti, to politicum hungaricum, to reakcionářství a klerikalism by tu stejně zůstaly. Snad jen by se kryly nějakým jiným pláštěm.

Podobně je tomu i se „slovenským národem“. Jako Ding an sich^d – inu, co na tom. Jako politicum, a opět jako politicum hungaricum, je to ovšem podkopávání našeho státu a naší společné svobody. Zmiňujete se ve svém listu o statích přítele Tomsy.⁷ Já nejenže s ním (více ovšem politicky než teoreticky) nesouhlasím, ale vidím v hlásání podobných názorů i jisté nebezpečí. Přítel Tomsa proti nám objektivistům vyzdvihl při chápání slovenské otázky subjektivismus a voluntarismus. Napsal: není na světě moci, která by mohla donutiti někoho, aby se v svém nitru cítil něčím jiným, než sám chce, tedy Slovák jen Slovákem. V teorii má Tomsa pravdu. Prakticky a politicky to však znamenalo: vy Slováci, kteří nechcete uznati myšlenku suverenity československého národa, hájíte jen svá nezadatelná práva. Ovšem myšlenka Tomsova domyšlena až ke karikatuře by znamenala, že je třeba svatým právem černochovým, aby se vnitřně cítil bělochem. A také, že Slováci, kteří před převratem se hlásili za Maďary, jednali jen podle svých nezadatelných práv. A přece jen jsme se z těch mravních Tomsových důvodů proti tomu stavěli, poukazující na jisté znaky objektivní. Donucovati násilím někoho ke změně jeho vnitřního přesvědčení je nejen nemožné, ale také nemravné. Ale donucovati logikou, důvody, rozumem, to je snad přece jen „násilí“, které nutno připustiti. Přítel Tomsa také zapomíná ptáti se na to, jak se ono subjektivní přesvědčení vytváří a vůle determinuje. Nakonec jsou to zase přece jen ty objektivní znaky, někdy skutečné, někdy třeba jen domnělé, které náš mravní názor a naše vnitřní přesvědčení a citovou podstatu naší bytosti vytvářejí.

Jde tedy o to, jsou-li tu ty objektivní znaky, které při dobré vůli, tj. při pochopení prospěšnosti, postačí k tomu, aby Slováci s Čechy a Moravany mohli se pokládati za jeden národ. Myslím, že tyto znaky tu jsou. Aspoň z toho evropejsky objektivního hlediska, před nímž by slovenský lokální subjektivismus měl ustoupiti do pozadí. Zpravidla se při nedostatku dobré vůle svádí všechna vina na minulost, a že tak, jak je, vlastně musí býti. A někdy i na přírodu. Jako historik zabýval jsem se snad více než kdokoli jiný z našich lidí tímto problémem. Šlo mi především o to, abych sám sobě věc ujasnil a podle toho zařídil i své názory politické. Netajím se Vám, že původně díval jsem se na slovenskou minulost z našeho hlediska nikoli bez obav. Proto jsem v první řadě věnoval tolik úsilí otázce hranic, zejména hranic přirozených a historických Slovenska a jeho kulturnímu přináležení k Uhrám, či česko-německému západu.

Nehledíme-li k Slovensku východnímu, tedy slovenský západ a střed může býti geograficky počítán stejně dobře k Moravě jako k Uhrám. Už Denis bystře postihl, že většina slovenských údolí je nakloněna k západu. A že Dunaj je dobrou hranicí přirozenou ukazuje již fakt, že se on přelimes romanus,^c tak jako na západě o Rýn. Ale i hranice

správních jednotek uherských. Naproti tomu je charakteristické, že hranice uherského státu neustrnula v své komunikačně nejdůležitější části na hřebenu Nízkých (skutečně nízkých!) Karpat, ale šla až k Moravě. Tedy příroda nerozhodla osud „slovenského národa“. A historie? Kolik národů evropských může poukázat na jednodušnost svých osudů politických? Vcelku ani jeden. U všech některé části jejich „přirozeného“ a „národního“ území přináležely po jistou dobu k té či oné říši sousední. Důvod, že Slovensko patřilo po staletí k Uhrám, mohl mítí svoji váhu do roku 1918. Ostatně do roku 1490 byl to jeden stát, s jednou politikou zahraniční i se stejnými směrnicemi v politice vnitřní, aspoň pokud se vlády týče.⁸ A náš vývoj vnitřní? Má snad Francie, Anglie, Itálie, Německo tak homogenní etický základ? I když připustíme jisté odchylky pro Slovensko východní, ano do jisté míry i pro střed, o tom přece nemůže býti pochybnosti, že jsme původem všichni Slované, Slované západní, ba přímo Čechoslované. Rovněž náš vývoj náboženský byl vcelku homogenní: pohanství, křesťanství, husitství, reformace, protireformace – vždy s charakteristickým zabarvením (kromě pohanství, o němž toho mnoho nevíme) československý. Ještě dnes modlíme se všichni (pokud se modlíme) jeden otcenáš! Máme jednu bibli! Atd. Jak jinak by to vypadalo, kdyby např. Slováci byli pravoslavní, Češi katolíci! Náš náboženský vývoj nezasáhl sice všady stejně, zejména pokud se hloubky týče, ale jinak byl celkem shodný. – A vývoj právní? Ano, ~~znám~~znám, bylo tu české a uherské právo, avšak to vztahovalo se toliko na mizivou menšinu v našem národě, na šlechtu. Majorita našeho lidu, města a vesnice, žila převahou podle práva německého, které nejvíce determinovalo duši našeho člověka ve smyslu právním, a stalo se takřka naším právem národním. – Poměry kultury hmotné, náš vývoj hospodářský a tudíž i sociální? Tak jako vývoj náboženský až do XVIII. století nedal se poutati politickými poměry, byl určován poměry přírodními, které přičleňovaly Slovensko převahou k česko-německému západu. Aspoň v zemědělství a v průmyslu (v středověku a v novověku), byť rozdílné poměry geografické vytvořily na Slovensku (zvláště na východě, ale do jisté míry i v Slovensku středním) i jiné formy hospodářského života (valašnictví aj.), než na českém západě. – A jazyk? Ve smyslu sociologickém (ale i filologickém) poskytoval i při svých dialektických rozdílech vždy naprostou možnost ideové sdílnosti. Naše rozrůznění dialektické nedostoupilo nikde tak daleko, jako je tomu v Německu, ve Francii, ano i v Polsku. Ba donedávna měli jsme jeden jazyk spisovný a de facto máme jen dosud. Spisovná slovenština, to je tak, jako když jedna část starého domu dostane jinou omítku: konstrukce, klenby, to vše zůstalo; a jen navenek vypadá to tak trochu jako zvláštní dům. – Jsem si vědom všech rozdílů v naší minulosti, které byly (i nebyly!) zdůrazňovány a nechci jich popírati. Víím také, že bych ke všem svým tezím v zájmu přesnosti a správnosti měl připojit jisté výhrady. Jde však přece jen o to hlavní a nikoli o to vedlejší. Nakonec vše se redukuje na trochu toho zmatku v naší obrozené ideologii. Tyto by však nové obrození z roku 1918 mohlo i mělo korigovati.

Kdybychom tudíž podklad slovenského národního citění neboli separatismu posuzovali více ze stanoviska evropského, tu myslím dopadli by Slováci dosti špatně. Angličan, Rus, Polák, Francouz, Němec, Ital atd. nepokládá analogické znaky kmenové zvláštnosti slovenské za dostatečnou substanci pro pojem „národ“. Jsme malým národem, jemuž dosud i politicky záleží na evropském mínění. Bylo by proto rozumnější, abychom se v svém

myšlení a vyjadřování přizpůsobili těm, na nichž nám záleží a neuváděli je rozdílnou naší ideologií zbytečně v omyl. Slovenské myšlení učinilo v tomto směru od převratu přece jen jistý pokrok, či spíše doznalo pod vlivem objektivních důvodů jisté proměny; podle štúrovské ideologie se říkalo: nemůžeme s Čechy a Moravany tvořit jednotu, protože jsou tu ty a ty odchylky. Dnes uznává se již, že tyto odchylky nejsou tak směrodatné, aby se řeklo: nemůžeme, ale říká se: nechceme. Slovenská mládež je československou otázkou přímo unavena a znechucena. Utíká před ní, jen aby se vyhnula jejímu řešení. Chce dožítí svoji romantickou idylu v svém bezstarostném mikrokosmu a tradiční svojskosti ve fatalistickém názoru, že přijde-li na Slovensko vážná doba, stane se opět zázrak jako roku 1918. Upuštění od tradičního (ale malého!) romantismu znamenalo by revizi a přestavbu všeho dosavadního slovenského myšlení a citění, a na to je příliš pohodlná. Vis inertiae^f – jeden z těch charakteristických znaků hungarismu a feudálního uherského práva, mění se v rovněž feudální uherské: ius resistendi.^g Ale nevyhne se tomu, neuteče. Není přece myslitelné, aby Slovensko v našem státě zůstalo trvale ostrovem pasivnosti a odchylné evropské ideologie, a nedá se to ani spravit sem tam nějakým kompromisem. Její patriotismus je státní a státně hospodářský. Třeba však, aby byl i kulturní a národní.

Smysl těchto dlouhých výkladů, kterými poněkud zneužívám snad Vaší trpělivosti a unavuji Vaší pozornost – nemějte mi to za zlé! Kdy pak se nám někomu naskytne příležitost mluvit takto přímo a otevřeně s hlavou našeho státu a vůdcem našeho nového obrození! – není, abych Vás poučoval a získával, ale spíše, abych Vám referoval o svých názorech a směru svého působení, zejména však abych Vás poprosil o pomoc a přispění: nikoli mně, nýbrž Slovensku! Přemýšlel jste a uvažoval po léta o problému malého národa. Sám opětovně se vracím k citátu z Kollára, který jste uvedl v České otázce: malý národ nežije, jen živoří.⁹ To bylo myšleno na naše české poměry, leč platí ještě ve větší míře pro Slováky. Souhlasím s Vámi opět v tom, co jste mi napsal: Češi byli a jsou posud literárně slabí, a proto strahování^h Slováků je slabé. Jak Češi tak i Slováci potřebovali a potřebují kulturně němčiny. Jsme malý národ (i se Slováky), byť nikoli nejmenší. Ale máme stále snahu vyrovnati se, pokud je to možné, i národům větším. A všady cítíme, jak je nás málo, jak programy, které bychom chtěli uskutečnit za dvě tři léta, vyžadují si celého desetiletí, a pak ještě zůstávají nedodělány. Chtěli bychom, aby nám už Slováci úměrně podle své početnosti pomohli a nespokojovali se jenom jakýmsi příživnictvím. Kdyby tak Rusko bylo na západě místo Německa, abychom tuto nám nejbližší kulturu mohli recipovati s radostí a nikoli s utajeným protestem, a kdybychom na ně mohli pak přesunouti některé větší podniky kulturní a sami mohli se omeziti jen na to, co je úměrné naší početnosti. Tuto bolest cítil snad již náš Kosmas, když napsal: in Germania sita est Bohemia.^{ch} Leč tento osud nejzápadnější slovanské výspy již nezměníme.

V čem je příčina našich slovenských i československých bolestí? Po mém soudu především v tom, že octli jsme se před slovenskou otázkou po převratu myšlenkově nepřipraveni. Stejně v Čechách jako na Slovensku. Náš sentimentálně-romantický poměr k Slovensku, jak jej v širších vrstvách vychovával Kálal, musí ustoupiti zdravějšímu realismu. Podobně ovšem i na Slovensku ono příliš toužebné čechofilství, jež vedlo na jedné straně k přeceňování Čechů, na druhé straně pak ke zklamání, ano k nenávisti. Je nám třeba nové

národní filozofie, vědecky, to jest pravdivě založené, opírající se o poznání, padni komu padni. A Slovensku zvláště pak mravní obrody a více vzdělání. Ta nedůvěra k Čechům, rozdmýchávaná až k vášni maďarskou politikou, má často základ jen v nejistotě, jestli snad přece jen Slováky nešidíme. Kdo umí počítat, nedá se ošidit. Slováci ještě vědecky a politicky dosti počítat nedovedli. Odtud jednak to tradiční autoritářství, jednak nedůvěra k Čechům, kteří na ně myslí. Slováci rostli hodně v mravním názoru maďarském, který od pradávna měl sklon k šizení. Ta pověst o Arpádovi a jak získal slovenskou zem (vymyšlená někdy v XIV. století) je přece pro maďarskou národní duši charakteristická: ošidil je.¹⁰ A Maďaři nejen že se za to nestyděli, ale viděli v tom hrdinství. Slováci nechtějí sice býti šizeni, ale sami stále podléhají filozofii, že účel posvěcuje prostředky, že možno šiditi, když má z toho „dobrá věc“ prospěch. Jako malý příklad uvádím, že jeden ze svobodomyšlných Slováků a tuhý luterán přesvědčoval mne o potřebě rodičky boží do slovenského znaku, aby prý Slováci měli náhradu za uherské regnum marianum.¹ Byla to ovšem pia fraus,² kterou chtěl ošiditi akci Tukovu. Podobných příkladů – a nebyla by to vždy pia fraus, zvláště kdybychom si povšimli politiky – dalo by se uvést na sta. Myslím, že jistější než ta zchytralá politika dvou železek, je přece jen naše „pravda vítězí!“. Musí se jí ovšem trochu pomoci.

Pochybuji, že podaří se najíti zázračný prostředek, který by naráz dovedl naše české a slovenské nemoci vyhojiti. Nezbyvá tedy než dobrá životospráva a pozvolná cesta výchovy a převýchovy, která jde vytrvale za svým cílem. Jsem přesvědčen, že základy našeho státního i národního života jsou dobré. Jen zůstalo tu ještě dosti toho myšlenkového zmatku, v němž stará doba zápasí s novou. Nepochybuji, že při dobré vůli a vytrvalé práci dá se vše napravit i upravit.

Navrhuje jako cestu k nápravě revue, v níž by se diskutovaly československé i česko-slovenské otázky. Námět upřímně vítám. A pokud na mně by bylo, rád bych se zúčastnil zamýšleného podniku. Představovali jsme si někdy, že takovou naši revue stanou se Slovenské pohľady.¹¹ Záhy jsme se ovšem přesvědčili, že je to nemožné. Podobně selhaly i Prúdy,¹² které od jisté doby mají obzvláštní sklon k prostřednosti. Já sám zasazoval jsem se při založení Šafaříkovy společnosti, aby takovou revue byla „Bratislava“.¹³ Přál jsem si, aby byla jaksi mostem z Čech na Slovensko a ze Slovenska do Čech. Přítel Albert Pražák dal však časopisu poněkud příliš široký základ, takže svůj úkol v tomto směru dosti neplní. Ale snad byla by možná reforma. Nyní chystá se zase oživení Šrobárova Hlasu.¹⁴ Mladá generace slovenská, zvláště z řad filozofů, chystá se k vystoupení proti starým. Jinak však nevím, co chtějí. Mám však obavy, že tato akce nebude dosti průbojná, ano i že nebude míti dosti vytrvalosti a nosnosti. Sám uvažoval jsem též o tom, nebylo-li by vhodnější jíti do novin. Tak např. slovenská příloha k Lidovým novinám, které jsou na Slovensku hodně rozšířeny. Výhoda byla by v tom, že nebylo by teprve zapotřebí získavati čtenářskou obec. Myslím, že bylo by dobře, kdyby za podnikem stála v prvé řadě bratislavská univerzita. Je mnoho námětů, kterých si česká a slovenská žurnalistika dosti nevšímá. Jako příklad hned bych uvedl Vaše bratislavské projevy.¹⁵ Revue máme dosti. A zejména na Slovensku čtou se vlastně jen noviny. Rád bych slyšel Vaši radu a pak pokusil bych se navázati styky se svými přáteli. K zakládání nové revue bych skoro neradil. Buď Bratislava, nebo Lidovky.

Nakonec děkuji Vám, pane prezidente, ještě jednou za pozornost a důvěru, kterou jste mi svým listem projevil, a prosím Vás za vlídnou shovívavost, že tak obsírně odpovídám. Končím ubezpečením o hluboké úctě, v níž zůstávám, jako Váš zcela oddaný

Václav Chaloupecký.

DOPIS

AÚTGM, f. T. G. Masaryk, sign. L(CD)-66-XII, k. 625. Opis, strojopis.

- a – Pretium affectionis – citová hodnota.
- b – Politicum hungaricum – maďarská politika.
- c – Minores gentium – malé (menší) národy.
- d – Ding an sich – věc sama o sobě.
- e – Limes romanus – hranice antické Římské říše.
- f – Vis inertiae – síla neměnnosti, setrvačnosti.
- g – Ius resistendi – právo na obranu.
- h – Strahování – strážení se, hlídání se, chránění se před něčím.
- ch – In Germania sita est Bohemia – Čechy se nacházejí v Německu.
- i – Regnum marianum – Mariánské království, neoficiální (katolické) označení Uher.
- j – Pia fraus – milosrdná lež, zbožný podvod.
- 1 – Rozumí se dopis T. G. Masaryka Chaloupeckému z 19. 11. 1930, viz zde dok. č. 203.
- 2 – Norsko se oddělilo od Švédska 7. června 1905 na základě rozhodnutí norského parlamentu (Stortingu), které bylo následně potvrzeno 17. srpna plebiscitem. Smlouvou v Karlstadu z 26. října 1905 Švédsko samostatnost Norska uznalo.
- 3 – Jde o okresy na jihu Slovenska a jihu Podkarpatské Rusi.
- 4 – Tukův proces vzbudil velkou pozornost v zahraničí, protože důkazy předložené obžalobou zdaleka nebyly jednoznačné. HSLŠ se postavila za Tuku a po jeho odsouzení vystoupila z vlády. Tukovy zprávy byly objeveny v padesátých letech slovenským historikem Jurajem Kramerem v archivu v Budapešti. Viz KRAMER, J. *Iredenta a separatizmus v slovenskej politike 1919–1938*. Bratislava 1957, s. 142.
- 5 – Tuka byl obviněn, že jeho skutečným cílem bylo odtržení Slovenska od českých zemí s cílem jeho opětovného připojení k Maďarsku. Většina slovenských autonomistů nicméně tomuto obvinění nevěřila.
- 6 – Koltschitzkygasse – ulice ve Vídni, kde podle obžaloby Tuka zřídil zpravodajskou kancelář, přes kterou podával do Budapešti zprávy.
- 7 – Viz zde dok. č. 203, pozn. č. 8.
- 8 – Má být zřejmé „od roku 1490“. Chaloupecký má patrně myslit, že český a uherský stát tvořili od roku 1490 unii a měly společného panovníka a tudíž i zahraniční politiku. To platilo i po roce 1526, kdy se rakouští Habsburkové stali českými a uherskými králi.
- 9 – MASARYK, T. G. *Česká otázka – Naše nynější krize – Jan Hus*. Praha 2000, s. 12.
- 10 – Podle staré maďarské pověsti získal Arpád od knížete Svatopluka území výměnou za bílého koně.
- 11 – *Slovenské pohľady*, slovenský literární časopis založený původně roku 1846 Jozefem Miloslavem Hurbanem. Po krátké době přestaly vycházet, byly však obnoveny v roce 1881. Časopis vychází dodnes.
- 12 – *Průdy*, časopis mladých slovenských liberálně orientovaných intelektuálů. Vycházel od roku 1909.
- 13 – Revue *Bratislava* vycházela jako „časopis učené společnosti Šafaříkovy“ v letech 1927–37. Od roku 1935 měla podtitul „Časopis pro výzkum Slovenska a Podkarpatské Rusi“. Albert Pražák (1880–1956), český literární historik, v letech 1923–1933 působil na Komenského univerzitě v Bratislavě.
- 14 – *Hlas*, časopis mladé slovenské generace vycházel v letech 1898–1904. Časopis vydávali Vavro Šrobár a Pavol Bláho, od roku 1902 jej vydával Šrobár sám. Šrobár opakovaně plánoval obnovení vydávání časopisu, což se ale nezdařilo.
- 15 – Jde o Masarykovy projevy při příležitosti návrtvy Bratislavy 12. 10. 1930. Viz MASARYK, T. G. *Cesta demokracie IV*. Praha 1997, s. 184–194.